วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

An Analysis of Saddhā in Sacred Objects in the View of Buddhism in Contemporary Thai Society

การวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัย ตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

Phra Boonsom Candapañño Kerdmeesuk[1*], Phramaha Wattana Paññādīpo[2], & Viroj Koomkrong[3]

พระบุญสม จนฺทปญฺโญ เกิดมีสุข[1*], พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป[2], & วิโรจน์ คุ้มครอง[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phra Boonsom Candapañño Kerdmeesuk*
พระบุญสม จนฺทปญฺโญ เกิดมีสุข
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: boonsomwatkumpang@gmail.com

2. Phramaha Wattana Paññādīpo
พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: wattana.pan@mcu.ac.th

3. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: viroj_Koom@gmail.com

คำสำคัญ :
ความศรัทธา, วัตถุมงคล

Keywords:
Faith, Sacred objects

Article history:
Received: 08/07/2026
Revised: 09/8/2026
Accepted: 30/09/2026
Available online: 30/10/2026

ABSTRACT

This thesis aims to study the current issues and nature of beliefs regarding sacred amulets, examine the Buddhist principles of faith, and analyze contemporary Thai society's faith in these amulets through the lens of Buddhist faith. Utilizing a qualitative approach, this study combines documentary research with in-depth interviews of ten key informants. The findings are presented using a descriptive narrative method.

The research findings reveal that beliefs in sacred amulets in contemporary Thai society stem from the human need for psychological dependence amid social uncertainty, fusing Buddhism, supernaturalism, and animism. Currently, these beliefs have transformed into commercialized Buddhism (Phutta-phanit) where occult powers are commercialized and exaggerated via social media for economic gain. This phenomenon misleads people into relying on supernatural forces, causing them to neglect self-reliance and the law of karma. However, the younger generation increasingly views amulets as religious art and objects of cultural conservation In Buddhism, true faith (Saddha) must arise from wisdom and reason based on the fourfold principles of karma: belief in karma, belief in the consequences of karma, belief that all beings possess their own karma, and belief in the Buddha's enlightenment. This faith emphasizes personal responsibility over external dependency or fate the analysis indicates that contemporary faith in amulets manifests in three aspects: traditional Buddhist, supernatural, and commercialized. Modern amulet worship is frequently distorted by

How to Cite:
Kerdmeesuk, P. et al. (2027). An Analysis of Saddhā in Sacred Objects in the View of Buddhism in Contemporary Thai Society. *Journal Dhamma for Life,* 33(1*),* 96-110.

commercialism and greed. Ultimately, sacred amulets and supernatural phenomena are merely preliminary skillful means (Upaya) and mental anchors, not the ultimate goal of Buddhism. Practitioners must exercise wisdom to avoid falling victim to commercial schemes, utilizing amulets solely as reminders to practice morality, maintain precepts, and rely on the law of karma for sustainable happiness.

บทคัดย่อ

บทความนี้นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความเชื่อในวัตถุมงคล ศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลของสังคมไทยร่วมสมัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 รูป/คน นำเสนอผลด้วยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อในวัตถุมงคลของสังคมไทยร่วมสมัยเกิดจากความต้องการที่พึ่งทางใจท่ามกลางสังคมที่ไม่แน่นอน โดยเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธ ไสยศาสตร์ และผี ปัจจุบันแปรสภาพสู่ระบบพุทธพาณิชย์และมีการอวดอ้างอิทธิปาฏิหาริย์ผ่านสื่อออนไลน์เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สภาพปัญหานี้ส่งผลให้คนหลงงมงาย มุ่งหวังอำนาจดลบันดาลจนขาดการพึ่งตนเองและเบี่ยงเบนไปจากหลักกรรม ขณะที่คนรุ่นใหม่เริ่มมองวัตถุมงคลในฐานะพุทธศิลป์และการอนุรักษ์มากขึ้น ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาที่ถูกต้องต้องเกิดจากปัญญาและเหตุผลตามหลักกรรม 4 ประการ ได้แก่ เชื่อเรื่องกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน และเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักในพลังการกระทำของตนเองมากกว่าการอ้อนวอนโชคชะตา ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในปัจจุบันสะท้อนออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธดั้งเดิม ด้านไสยศาสตร์ และด้านพุทธพาณิชย์ ซึ่งมักถูกบิดเบือนด้วยกระแสพาณิชย์และความโลภ แท้จริงแล้ววัตถุมงคลและอิทธิปาฏิหาริย์เป็นเพียงกุศโลบายและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจขั้นต้น มิใช่จุดหมายสูงสุดของพุทธบริษัทพุทธศาสนิกชนจึงต้องมีสติปัญญากำกับไม่ให้ตกเป็นเหยื่อพุทธพาณิชย์ และใช้สอยวัตถุมงคลเป็นเพียงเครื่องเตือนใจในการประพฤติดี รักษาศีล และพึ่งตนเองตามกฎแห่งกรรมอันเป็นแก่นแท้ เพื่อนำพาชีวิตไปสู่ความสุขที่ยั่งยืน

บทนำ

ความเชื่อและความศรัทธาเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับศาสนา วัฒนธรรม ค่านิยม และพฤติกรรมทางสังคม โดยทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตใจในการสร้างความมั่นคง ความหวัง และความหมายในการดำเนินชีวิต ความเชื่อยังได้รับการถ่ายทอดผ่านประเพณี การเรียนรู้ และประสบการณ์ร่วมของคนในสังคม ทำให้เกิดรูปแบบการปฏิบัติที่สะท้อนอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน (จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร, 2528; จรัส พยัคฆราชศักดิ์, 2538) แม้สังคมไทยจะมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตลอดจนมีการขยายตัวของการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แต่ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องราง

ของขลัง และวัตถุมงคลยังคงมีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คน ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อมิได้ดำรงอยู่เฉพาะในฐานะการยอมรับสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความต้องการทางจิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการสืบทอดวัฒนธรรมด้วย

ในบริบทของพระพุทธศาสนา วัตถุมงคลเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับความศรัทธา พิธีกรรม และการแสดงออกทางศาสนาของพุทธศาสนิกชน โดยมีรูปแบบหลากหลาย เช่น พระเครื่อง รูปเคารพ ตะกรุด และเครื่องรางของขลัง ซึ่งมีที่มาและความหมายแตกต่างกันตามบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเชื่อของแต่ละบุคคล การศึกษาด้านศาสนศาสตร์และพิธีกรรมทางศาสนาช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักคำสอนกับการปฏิบัติทางศาสนา ขณะที่การศึกษาคติความเชื่อในท้องถิ่นช่วยอธิบายกระบวนการสืบทอดและปรับเปลี่ยนความเชื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม (เทพย์ สาริกบุตร, 2503; เดือน คำดี, 2541; จรัส พยัคฆราชศักดิ์, 2538) นอกจากนี้ แนวคิดทางจิตวิทยาสังคมยังสามารถใช้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ อิทธิพลของกลุ่มสังคม และพฤติกรรมของบุคคลได้ (ทรงพล ภูมิพัฒน์, 2541) ส่วนการศึกษาความศรัทธาต่อพระเครื่องช่วยให้เห็นมิติทางจิตวิญญาณที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ศรัทธา (พงศ์พันธุ์ รัตนกุล, 2563)

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลจำเป็นต้องพิจารณาทั้งคุณค่าทางจิตใจและผลที่อาจเกิดขึ้นจากการยึดถือความเชื่อดังกล่าว หากบุคคลใช้วัตถุมงคลเป็นเครื่องเตือนใจให้ประพฤติความดีและดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ความศรัทธาอาจมีความหมายในฐานะเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและแรงสนับสนุนทางอารมณ์ ในทางตรงกันข้าม หากยึดติดกับอำนาจเหนือธรรมชาติโดยปราศจากการพิจารณาอย่างรอบคอบ อาจส่งผลต่อการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ประเด็นนี้ทำให้การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่ออย่างมีวิจารณญาณเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการพิจารณาความแตกต่างระหว่างความศรัทธาที่สนับสนุนการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับการหลงเชื่อที่อาจนำไปสู่พฤติกรรมไม่สอดคล้องกับเหตุผลและหลักศีลธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อให้รู้เท่าทันความเชื่อและการใช้หลักธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิตจึงเป็นประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาร่วมกัน (ป.รัตนปัญญา, 2528; ปิ่น มุทุกันต์, 2537)

แม้จะมีเอกสารและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ พิธีกรรม ศาสนา จิตวิทยาสังคม และการสร้างวัตถุเชิงสัญลักษณ์ แต่ยังมีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเชื่อมโยงองค์ความรู้เหล่านี้เข้ากับหลักพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาต่อวัตถุมงคล รูปแบบพิธีกรรม พฤติกรรมของบุคคลและสังคม ตลอดจนคุณค่าทางจิตใจในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย (ประเทิน มหาขันธ์, 2534; พงศ์พันธุ์ รัตนกุล, 2563) ช่องว่างดังกล่าวมิได้หมายความว่าไม่มีการศึกษาเรื่องวัตถุมงคลมาก่อน แต่สะท้อนความจำเป็นในการพิจารณาประเด็นเหล่านี้ร่วมกัน เพื่อให้เข้าใจทั้งมิติทางศาสนาและมิติทางสังคมอย่างครอบคลุม ตลอดจนแยกแยะความหมายของวัตถุมงคลในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมออกจากการตีความหรือการปฏิบัติที่อาจนำไปสู่การยึดติดในวัตถุ

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยให้ความสำคัญกับประเภทและความหมายของวัตถุมงคล ความสัมพันธ์กับหลักธรรมและพิธีกรรม ตลอดจนพฤติกรรมทางศาสนาและสังคม รวมถึงคุณค่าทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การศึกษา

ดังกล่าวมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและสังคมศาสตร์ โดยช่วยอธิบายบทบาทของวัตถุมงคลในฐานะปรากฏการณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม พร้อมทั้งเสนอแนวทางการทำความเข้าใจความศรัทธาบนพื้นฐานของปัญญา วิจารณญาณ และการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องความเชื่อและการส่งเสริมการปฏิบัติทางศาสนาที่เหมาะสมในสังคมไทยร่วมสมัย

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธาในสังคมไทยร่วมสมัย

ความเชื่อและความศรัทธาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคล โดยได้รับอิทธิพลจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ส่วนบุคคล และสภาพแวดล้อมทางสังคม ในสังคมไทย ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา พิธีกรรม และความต้องการความมั่นคงทางจิตใจ วัตถุมงคลจึงอาจมีความหมายทั้งในฐานะสัญลักษณ์ทางศาสนา เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสิ่งที่บุคคลเชื่อว่ามีคุณสมบัติในการคุ้มครองหรือส่งเสริมความสำเร็จในชีวิต ทั้งนี้ความหมายและระดับความศรัทธาอาจแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และบริบทของผู้ศรัทธา (จรัส พยัคฆราชศักดิ์, 2538; จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร, 2528) การศึกษาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยจึงควรพิจารณาทั้งสภาพปัญหาและลักษณะความเชื่อ ตลอดจนปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ (1) ประเภทและลักษณะของวัตถุมงคลที่ได้รับความนิยม (2) วัตถุประสงค์ของการบูชา เช่น การยึดเหนี่ยวจิตใจ การระลึกถึงคุณความดี และความคาดหวังต่อความปลอดภัยหรือความสำเร็จ (3) การตลาดและพุทธพาณิชย์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การจำหน่าย และการสร้างมูลค่าของวัตถุมงคล (4) รูปแบบและพิธีกรรมการปลุกเสก และ (5) วัตถุประสงค์ในการจัดสร้างวัตถุมงคล ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม สาธารณประโยชน์ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประเด็นเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำความเข้าใจบริบทของความศรัทธาและการเปลี่ยนแปลงของวัตถุมงคลในสังคมไทย

แนวคิดเรื่องศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา ศรัทธาเป็นความเชื่อที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้าใจและการประพฤติปฏิบัติ แต่ควรดำเนินควบคู่กับปัญญาและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล การศึกษาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลจึงจำเป็นต้องใช้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการพิจารณาว่า ความเชื่อและการบูชาวัตถุมงคลมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมอย่างไร โดยเฉพาะหลักศรัทธา 4 ประการที่กล่าวถึงในคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

1. กัมมสัทธา หมายถึง ความเชื่อในกรรมหรือการกระทำของบุคคล โดยให้ความสำคัญกับเจตนาและการกระทำที่บุคคลเป็นผู้ก่อขึ้น หลักการนี้ใช้พิจารณาว่าความศรัทธาต่อวัตถุมงคลส่งเสริมให้บุคคลตระหนักถึงการกระทำของตน หรือทำให้เกิดความคาดหวังต่อผลสำเร็จโดยละเลยการกระทำที่เหมาะสม

2. วิปากสัทธา หมายถึง ความเชื่อในผลของกรรม ซึ่งช่วยให้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลที่เกิดขึ้น โดยไม่ตีความว่าวัตถุมงคลสามารถทดแทนการกระทำหรือรับประกันผลลัพธ์ตามความปรารถนาได้

3. กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน หลักการนี้เน้นความรับผิดชอบต่อการกระทำและผลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง จึงสามารถใช้พิจารณาว่าการบูชาวัตถุมงคลช่วยเตือนใจให้บุคคลดำเนินชีวิตด้วยความรับผิดชอบ หรือก่อให้เกิดการพึ่งพาสิ่งภายนอกมากเกินไป

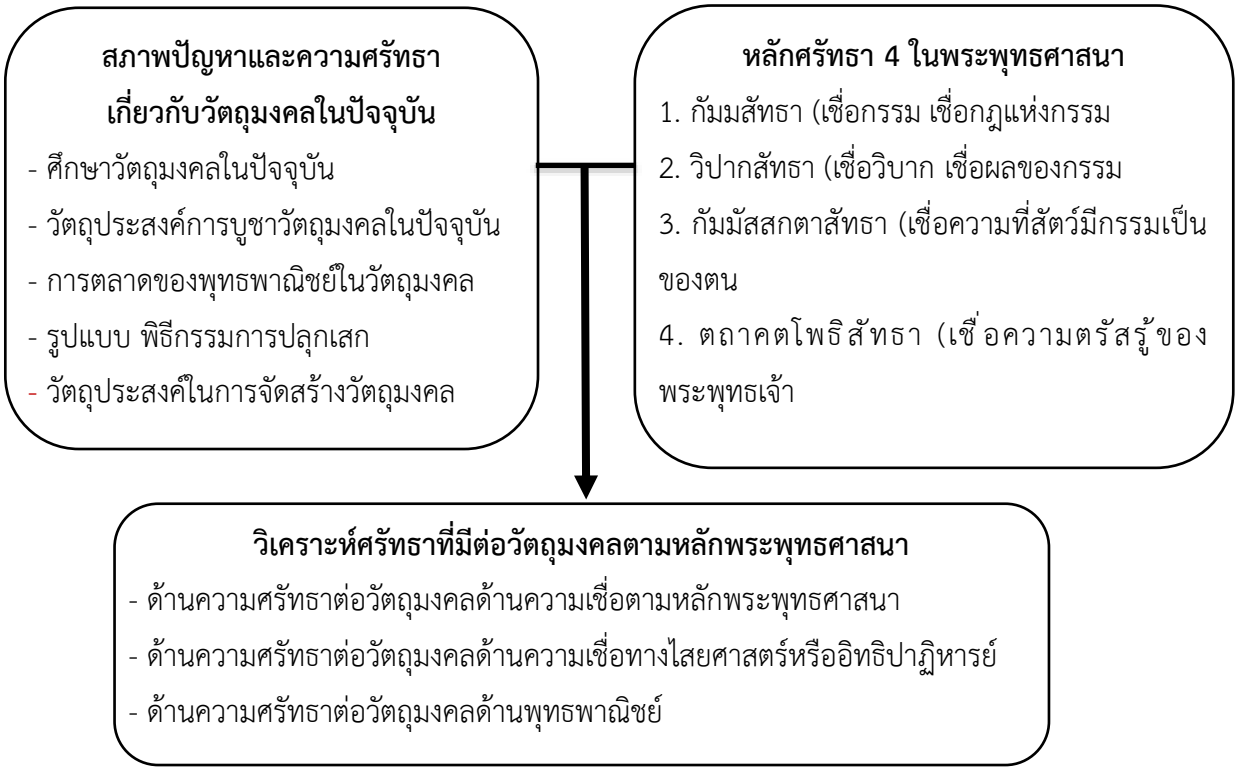
4. ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง ความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต เป็นศรัทธาที่สัมพันธ์กับการยอมรับพระปัญญาและคำสอนของพระพุทธเจ้า หลักการนี้ใช้พิจารณาความสอดคล้องระหว่างการบูชาวัตถุมงคลกับการเข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักศรัทธาทั้ง 4 ประการนี้ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์เชิงหลักธรรม มิใช่เกณฑ์สำหรับตัดสินความศรัทธาของบุคคลโดยปราศจากข้อมูลประกอบ การศึกษาจึงควรพิจารณาทั้งความหมายที่ผู้ศรัทธาให้แก่วัตถุมงคล พฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง และความสอดคล้องกับหลักกรรม ความรับผิดชอบ และความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ การอ้างอิงรายละเอียดของหลักศรัทธาควรตรวจสอบกับฉบับพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่ใช้จริงก่อนเผยแพร่

แนวคิดเกี่ยวกับวัตถุมงคล ไสยศาสตร์ และพุทธพาณิชย์

วัตถุมงคลในสังคมไทยอาจมีความหมายแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดสร้าง ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้จำหน่าย และผู้บูชา ในด้านศาสนา วัตถุมงคลอาจเป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หรือเป็นเครื่องเตือนใจให้ประพฤติความดี ในด้านความเชื่อทางไสยศาสตร์ ผู้บูชาบางส่วนอาจเชื่อมโยงวัตถุมงคลกับอำนาจพิเศษ การคุ้มครอง หรืออิทธิปาฏิหาริย์ ส่วนในด้านเศรษฐกิจ วัตถุมงคลอาจเกี่ยวข้องกับการผลิต การประชาสัมพันธ์ การซื้อขาย และการสร้างมูลค่าทางการตลาด ซึ่งเป็นบริบทของพุทธพาณิชย์ การศึกษาประเด็นดังกล่าวจำเป็นต้องแยกความหมายทางศาสนาออกจากความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ และพิจารณาควบคู่กับกระบวนการทางเศรษฐกิจ โดยไม่เหมารวมว่าการบูชาวัตถุมงคลทุกกรณีเป็นความงมงายหรือเป็นพุทธพาณิชย์ ทั้งนี้ รูปแบบพิธีกรรมและวัตถุประสงค์ในการจัดสร้างควรได้รับการพิจารณาจากข้อมูลและหลักฐานที่ตรวจสอบได้ เพื่ออธิบายบทบาทของวัตถุมงคลในมิติทางศาสนา สังคม และเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและลักษณะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัย

2. เพื่อศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏคัมภีร์พระไตรปิฎก

3. เพื่อวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยผ่านมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และตีความปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยเชื่อมโยงกับหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลในบริบทที่ศึกษา ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาจัด

หมวดหมู่ วิเคราะห์ และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่ออธิบายลักษณะของความศรัทธา ความหมายที่ผู้เกี่ยวข้องให้กับวัตถุมงคล และความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในสังคมร่วมสมัยกับหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้ศรัทธาและผู้ครอบครองวัตถุมงคลและผู้ค้าหรือผู้สร้างวัตถุมงคล รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยสร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ทราบถึงทัศนะและความพึงพอใจที่เกี่ยวกับแนวทางการวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อวัตถุมงคลตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

2) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนด เพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนร่วมกับแนวการวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ

3) ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

4) นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

5) นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

6) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากแบบสอบถามสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขอนัดหมาย และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ จากนั้นเริ่มสัมภาษณ์

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้นั้นมีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปในรายละเอียดต่าง ๆ ได้อีก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1) ขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตศึกษา เพื่อขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิในการดำเนินการวิจัย

2) ขอสัมภาษณ์นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้ศรัทธาและผู้ครอบครองวัตถุมงคล และผู้ค้าหรือผู้สร้างวัตถุมงคล ที่มีส่วนร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับแนวทางการวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้วยการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียงใช้เทปวิธีอัดเสียง และสมุดโน้ตในการจดแต่ละประเด็น เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างต่อเนื่องและอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์ในการวิจัย

3) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 10 รูป/คน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกในประเด็นความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัย

4) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและเกณฑ์การแปลความหมาย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจดบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึกจากสภาพความเป็นจริงลงไป ประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยและเข้าใจง่าย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับกระแสพุทธพาณิชย์อย่างแยกไม่ออกในปัจจุบัน โดยมีรากฐานมาจากสัญชาตญาณความกลัวของมนุษย์ที่แสวงหาที่พึ่งในสภาวะสังคมที่มีความไม่แน่นอนสูงจนเกิดการหลอมรวมความเชื่อระหว่างพุทธ ไสยศาสตร์ และผี พฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนในยุคดิจิทัลมีการขยายตัวผ่านสื่อออนไลน์จนวัตถุมงคลเปลี่ยนสถานะไปสู่สินทรัพย์ที่มีมูลค่าและการเก็งกำไร ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลักธรรมที่เน้นการพึ่งพาตนเองและการทำความดี จากสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า สภาพปัญหาความเชื่อต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัย โดยวัตถุมงคลยังคงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว และเครื่องสร้างความมั่นคงทางจิตใจท่ามกลางความไม่แน่นอนของสังคม ทว่าปัจจุบันได้แปรสภาพสู่ระบบพุทธพาณิชย์ที่มีการปั่นราคา หลอกลวง ปลอมแปลง และ

โฆษณาอวดอ้างอิทธิปาฏิหาริย์ผ่านสื่อโซเชียลเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ผู้คนเกิดความงมงายละเลยการพัฒนาตนเอง และเบี่ยงเบนไปจากแก่นแท้เรื่องหลักกรรมและการพึ่งตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา ขณะที่มุมมองของคนรุ่นใหม่เริ่มเปลี่ยนไป โดยมองวัตถุมงคลในฐานะพุทธศิลป์หรือคุณค่าทางความสวยงามและการอนุรักษ์มากขึ้น

เมื่อนำหลักศรัทธา 4 มาวิเคราะห์อย่างละเอียดพบความลักลั่นระหว่างหลักการทางธรรมและความเชื่อร่วมสมัยในหลายประการ เริ่มจากกัมมสัทธาที่เน้นเรื่องกรรมมักถูกบิดเบือนเป็นการบูชาวัตถุเพื่อหวังลบล้างเคราะห์กรรมแทนการลงมือทำด้วยตนเอง ในขณะที่วิปากสัทธาถูกเปลี่ยนจากการเชื่อในผลตามเหตุปัจจัยไปสู่การมุ่งหวังผลลัพธ์สำเร็จรูป เช่น ความร่ำรวยหรือความแคล้วคลาดจากอำนาจดลบันดาล สำหรับกัมมัสสกตาสัทธาที่สอนให้ตระหนักว่าทุกคนคือทายาทผู้รับผลกรรมของตน กลับถูกแทนที่ด้วยการเสาะแสวงหาวัตถุศักดิ์สิทธิ์ตามคำบอกเล่าเพื่อหวังพึ่งพาสิ่งภายนอกมากกว่าศักยภาพของตนเอง และตถาคตโพธิสัทธาที่ควรมุ่งเน้นปัญญาตรัสรู้กลับถูกบดบังด้วยความหลงใหลในอิทธิปาฏิหาริย์และเทพเจ้าต่าง ๆ มากกว่าหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นแก่นของพุทธธรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า แนวคิดหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยหลักศรัทธาที่ถูกต้องในพระไตรปิฎกคือ ศรัทธาที่กอปรด้วยปัญญาและเหตุผลไม่ใช่ความงมงาย โดยมีแกนหลักคือศรัทธา 4 คือ กัมมศรัทธา วิปากศรัทธา กัมมัสสกตาศรัทธา และตถาคตโพธิสัทธา ที่มุ่งเน้นการเชื่อในกฎแห่งกรรม ผลของการกระทำ และความรับผิดชอบต่อตนเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักกาลามสูตรให้พิสูจน์ด้วยการปฏิบัติจริงเพื่อมุ่งสู่การดับทุกข์และการพึ่งตนเอง ซึ่งศรัทธาทางพุทธนี้ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุด แต่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการรักษาศีล ทำความดี และพัฒนาจิตใจไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพธรรม

การจำแนกศรัทธาที่มีต่อวัตถุมงคลออกเป็น 3 ด้านสำคัญ คือ ด้านความเชื่อพุทธดั้งเดิม ด้านไสยศาสตร์และด้านพุทธพาณิชย์ตามค่านิยมสังคม ข้อเสนอแนะสำคัญคือพุทธบริษัทควรปรับเปลี่ยนมุมมองจากการใช้เป็นเครื่องรางหรือสายมู ที่ตอบสนองความต้องการทางโลกเพียงอย่างเดียวให้กลับมาเป็นพุทธานุสสติ หรือเครื่องเตือนสติให้ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าเพื่อให้มีสติระมัดระวังในการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธวัตถุมงคลแต่ควรมองว่าเป็นระดับศรัทธาขั้นต้นที่ต้องได้รับการพัฒนาไปสู่ปัญญาซึ่งเป็นแก่นแท้ของการพ้นทุกข์ที่ยั่งยืน วัตถุมงคลที่ดีควรทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจให้บุคคลเกิดความปรารถนาในการทำความดีและขัดเกลาจิตใจให้เป็นกุศล การมีศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผลจะช่วยให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง ท้ายที่สุดขอเน้นย้ำถึงการเปลี่ยนความเชื่อที่งมงายให้กลายเป็นการลงมือปฏิบัติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมที่สงบสุขสืบไปตามแนวทางที่ถูกต้องในพระไตรปิฎก จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ด้านพบว่าในทางพระพุทธศาสนาวัตถุมงคลไม่ใช่แก่นแท้แต่เป็นกุศโลบายและสะพานเชื่อมให้คนเข้าหาธรรมะ โดยทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์เตือนใจให้ระลึกถึงพระคุณของพระรัตนตรัย และกระตุ้นให้เกิดกุศลจิตในการรักษาศีลและทำความดี ขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ ความสบายใจ และเป็นที่พึ่งทางใจท่ามกลางความไม่แน่นอนของสังคม อย่างไรก็ตาม ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องมีปัญญากำกับ ไม่หลงงมงายหรือหวังพึ่งแต่อำนาจดลบันดาลเหนือธรรมชาติ เพราะผลลัพธ์ที่แท้จริงของชีวิตย่อมขึ้นอยู่กับการลงมือทำตามหลักกฎแห่งกรรมและการพึ่งพา

ตนเองเป็นสำคัญ ความเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ ความแคล้วคลาด หรือการดลบันดาล เป็นเรื่องที่อยู่กึ่งกลางระหว่างศรัทธากับการตีความทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากสัญชาตญาณความกลัว และความต้องการที่พึ่งยามเผชิญความไม่แน่นอน แม้จะช่วยสร้างกำลังใจ ขจัดความกลัว และให้ความสบายใจแก่ผู้บูชาได้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าไม่ใช่แก่นแท้เพราะพระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องกฎแห่งกรรม และการกระทำของมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้น ความเชื่อเหล่านี้จึงไม่ควรขัดต่อหลักเหตุและผล ต้องใช้ปัญญากำกับเพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงจนนำไปสู่ความงมงาย และควรใช้วัตถุมงคลเป็นเพียงเครื่องเตือนใจในการทำความดีควบคู่ไปกับการพัฒนาตน และกระแสพุทธพาณิชย์ในปัจจุบันมีลักษณะของการทำธุรกิจวัตถุมงคลคล้ายสินค้าแฟชั่น มีการปั่นราคา โฆษณาอวดอ้างสรรพคุณเกินจริงเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งในแง่หนึ่งช่วยสร้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน แต่ในอีกแง่หนึ่งกลับลดทอนคุณค่าทางศาสนา ทำให้ผู้คนมุ่งแสวงหาอำนาจดลบันดาลแทนการพัฒนาจิตใจ อย่างไรก็ดี หากการจัดสร้างเป็นไปอย่างโปร่งใสเพื่อทำนุบำรุงศาสนาหรือสาธารณประโยชน์ก็ถือเป็นสิ่งสร้างสรรค์ สิ่งสำคัญคือสังคมต้องส่งเสริมศรัทธาที่ประกอบด้วยสติและปัญญา เพื่อให้ประชาชนใช้วัตถุมงคลเป็นเครื่องเตือนใจในการทำความดีอย่างพอดี ไม่ตกเป็นทาสของความกลัวและความโลภ

อภิปรายผล

สภาพปัญหาและลักษณะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัย

ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อและความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยมีความสัมพันธ์กับความต้องการที่พึ่งทางจิตใจ ความไม่แน่นอนในการดำเนินชีวิต และความคาดหวังต่อความปลอดภัย ความสำเร็จ และความมั่นคงของชีวิต วัตถุมงคลจึงมิได้มีความหมายเฉพาะในฐานะวัตถุทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและกำลังใจแก่ผู้ครอบครอง อย่างไรก็ตาม ความเชื่อดังกล่าวมีลักษณะผสมผสานระหว่างคติทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ และความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงทำให้การตีความความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าของวัตถุมงคลแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ข้อค้นพบนี้สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อของไทย ซึ่งจิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร (2528) ศึกษาสถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย และจรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2538) นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อ ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น ซึ่งเป็นกรอบสำหรับทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนากับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทย นอกจากนี้ แนวคิดด้านจิตวิทยาสังคมของทรงพล ภูมิพัฒน์ (2541) ยังสามารถนำมาใช้ประกอบการอธิบายบทบาทของความเชื่อที่มีต่อความรู้สึกความคิด และพฤติกรรมของบุคคลได้ กล่าวคือ การยึดถือวัตถุมงคลอาจช่วยให้บุคคลเกิดความมั่นใจในการเผชิญสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน แต่ผลดังกล่าวควรพิจารณาในฐานะบทบาททางจิตใจและสังคม มิใช่หลักฐานยืนยันว่าอำนาจเหนือธรรมชาติของวัตถุมงคลสามารถทำให้เกิดผลสำเร็จได้โดยตรง ในบริบทสังคมร่วมสมัย ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลยังปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยเฉพาะการเช่าบูชาและซื้อขายผ่านช่องทางออนไลน์ ตลอดจนการประเมินมูลค่าจากความหายาก ความนิยม และความคาดหวังต่อผลตอบแทน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวัตถุมงคลมีความหมายหลายมิติ ทั้งด้านศาสนา จิตใจ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดปัญหาการหลอกลวง การปั่นราคา และการแสวงหาประโยชน์จากความศรัทธา หากผู้บริโภคขาดข้อมูลและการพิจารณาอย่างรอบคอบ ประเด็นนี้จึงสอดคล้องกับความจำเป็นในการทำความเข้าใจความเชื่อในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามบริบท มากกว่าการพิจารณาวัตถุมงคลเฉพาะในมิติความศักดิ์สิทธิ์เพียงด้านเดียว นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลบางรูปแบบยังอาจสะท้อนการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมทางศาสนากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ เทพย์ สาริกบุตร (2503) นำเสนอเรื่องพิธีพุทธาภิเษก ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของพิธีกรรมที่ทำให้วัตถุได้รับความหมายและความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของผู้ประกอบพิธี ขณะที่ ป. รัตนปัญญา (2528) ให้ความสำคัญกับการสอนเด็กไม่ให้เชื่อโชคลางและของขลัง ซึ่งสะท้อนประเด็นเรื่องการปลูกฝังการใช้เหตุผลและการพิจารณาความเชื่ออย่างเหมาะสม เมื่อพิจารณาร่วมกัน จึงเห็นได้ว่าการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุมงคลควรดำเนินควบคู่กับการเคารพมรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเชื่อที่อาจนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบ ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานศึกษาของพระเฑียรวิทย์ อตฺตสนฺโต (โอชาวัฒน์) เรื่องการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่าพิธีกรรมของร่างทรงมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องกรรม การบำเพ็ญบารมี และหลักพระรัตนตรัยเข้ากับพิธีกรรมและความเชื่อทางไสยศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การนำงานศึกษาดังกล่าวมาอธิบายควรพิจารณาความแตกต่างระหว่างบริบทของพิธีกรรมร่างทรงกับความเชื่อต่อวัตถุมงคลโดยตรง ทั้งสองกรณีมีประเด็นร่วมในด้านการผสมผสานความเชื่อ แต่ไม่ควรถือว่าเป็นปรากฏการณ์เดียวกันทั้งหมด

โดยสรุป วัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยมีบทบาททั้งในฐานะสัญลักษณ์ทางศาสนา เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสิ่งที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ปัญหาสำคัญจึงมิใช่การมีความเชื่อในวัตถุมงคลโดยตัวมันเอง แต่เป็นการตีความความเชื่อจนกลายเป็นการคาดหวังผลสำเร็จโดยปราศจากเหตุผล หรือการใช้ความศรัทธาเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ ดังนั้น การส่งเสริมความศรัทธาที่เหมาะสมควรมุ่งให้วัตถุมงคลเป็นเครื่องเตือนใจในการประกอบคุณงามความดี ควบคู่กับการใช้ปัญญาและการพึ่งพาตนเอง

หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ผลการศึกษาพบว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนาจิตใจ โดยควรดำเนินควบคู่กับสติและปัญญา มิใช่การเชื่อโดยปราศจากการพิจารณา หลักศรัทธา 4 ประการ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องผลของกรรม ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน และความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นแนวทางที่ช่วยให้บุคคลตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลที่เกิดขึ้น ตลอดจนส่งเสริมความรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง เมื่อพิจารณาในมิติทางศาสนา เดือน คำดี (2541) อธิบายความเชื่อในหนังสือ ศาสนศาสตร์ โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของความเชื่อที่มีต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม แนวคิดดังกล่าวช่วยอธิบายได้ว่า ความเชื่อมิได้จำกัดอยู่

เฉพาะความคิดส่วนบุคคล แต่ยังมีส่วนกำหนดแนวทางการปฏิบัติและบรรทัดฐานทางสังคมด้วย ดังนั้น เมื่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้รับการถ่ายทอดและนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสม ย่อมมีส่วนส่งเสริมคุณธรรม ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างไรก็ตาม การที่ความเชื่อมีบทบาทต่อวิถีชีวิตมิได้หมายความว่าความเชื่อทุกประเภทจะถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องพิจารณาเนื้อหาและแนวทางปฏิบัติของความเชื่อนั้นควบคู่กัน ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับการปฏิบัติ หลักพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการกระทำที่เป็นกุศล การลดความตระหนี่ และการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท การทำบุญตักบาตรหรือการประกอบกิจกรรมทางศาสนาจึงควรมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและพัฒนาจิตใจ มากกว่าการมุ่งหวังผลตอบแทนทางวัตถุเพียงอย่างเดียว ประเด็นนี้สะท้อนความแตกต่างระหว่างศรัทธาที่นำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองกับความเชื่อที่มุ่งหวังให้สิ่งภายนอกดลบันดาลผลสำเร็จโดยไม่คำนึงถึงเหตุปัจจัยและความรับผิดชอบของตน นอกจากนี้ การศึกษาของพระมหายุทธกร ปญฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์) เรื่องการศึกษาวิเคราะห์สัทธาในพระพุทธศาสนา ยังให้ความสำคัญกับความหมาย ประเภท บ่อเกิด หน้าที่ และความสำคัญของศรัทธาตลอดจนการประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับศรัทธาในกาลามสูตรเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตศรัทธาในสังคม ข้อค้นพบดังกล่าวช่วยสนับสนุนการพิจารณาว่า การส่งเสริมศรัทธาควรดำเนินควบคู่กับการพิจารณาอย่างมีเหตุผลและการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ทั้งนี้ การกล่าวถึงกาลามสูตรควรแยกให้ชัดเจนระหว่างหลักการพิจารณาความเชื่อกับหลักศรัทธา 4 ประการ เพื่อไม่ให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการอธิบายหลักธรรม

จากการสังเคราะห์ประเด็นดังกล่าว ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงมิได้มุ่งให้บุคคลยึดถือวัตถุหรือพิธีกรรมเป็นจุดหมายสูงสุด แต่เน้นการพัฒนาความเข้าใจและการกระทำที่ถูกต้อง การมีวัตถุมงคลจึงสามารถดำรงอยู่ร่วมกับหลักพระพุทธศาสนาได้ หากผู้ศรัทธาใช้วัตถุนั้นเป็นเครื่องระลึกถึงพระรัตนตรัยและเตือนใจให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี โดยไม่ละเลยการใช้ปัญญาและความรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของตนเอง

การพิจารณาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพิจารณาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลตามหลักพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องแยกแยะระหว่างคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมของวัตถุมงคลกับการคาดหวังอำนาจดลบันดาลที่ปราศจากเหตุผล หลักสำคัญคือการใช้ศรัทธาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม โดยมีสติและปัญญากำกับการตัดสินใจและตระหนักว่าความสำเร็จในการดำเนินชีวิตต้องอาศัยการกระทำ ความเพียร และความรับผิดชอบของบุคคลร่วมด้วย เมื่อสังเคราะห์ผลการศึกษา สามารถจำแนกลักษณะความศรัทธาต่อวัตถุมงคลออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านพุทธดั้งเดิม ซึ่งให้ความสำคัญกับพระรัตนตรัย หลักธรรม และการใช้วัตถุมงคลเป็นเครื่องระลึกถึงคุณงามความดี (2) ด้านไสยศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและความคาดหวังต่อการปกป้องคุ้มครองหรือการดลบันดาล และ (3) ด้านพุทธพาณิชย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการซื้อขาย การสะสม และมูลค่าทางเศรษฐกิจของวัตถุมงคล การจำแนกดังกล่าวช่วยให้เห็นว่าความศรัทธาต่อวัตถุมงคลมิได้มีความหมายเป็นเอกภาพ แต่มีลักษณะแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์และวิธีปฏิบัติของผู้ศรัทธา การจำแนกนี้สามารถเชื่อมโยง

กับประเด็นเรื่องความหมายและคุณค่าของวัตถุมงคลในสังคมไทย โดยพงศ์พันธุ์ รัตนกุล (2563) นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับศรัทธาและความเชื่อในพระเครื่องในฐานะพลังทางจิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน ขณะที่ประเทิน มหาขันธ์ (2534) ศึกษาศิลปะการสักลาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจความหมายเชิงวัฒนธรรมของสัญลักษณ์บนร่างกาย ทั้งสองประเด็นสามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาว่า สิ่งที่ผู้คนให้คุณค่าทางความเชื่ออาจมีความหมายมากกว่ารูปลักษณ์ทางกายภาพ โดยสัมพันธ์กับประสบการณ์ส่วนบุคคล ความทรงจำ และบริบททางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงดังกล่าวเป็นการสังเคราะห์ในระดับแนวคิด มิใช่ข้อยืนยันว่าความเชื่อเรื่องพระเครื่องและการสักลายมีที่มาหรือหน้าที่เหมือนกันทุกประการ ในด้านการใช้หลักธรรมเพื่อกำกับความศรัทธา แนวคิดเรื่องมงคลชีวิตของปิ่น มุทุกันต์ (2537) สามารถนำมาใช้ประกอบการอภิปรายเกี่ยวกับการมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม ขณะที่ข้อเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาความเข้าใจเรื่องความเชื่อและการใช้เหตุผลของ ป. รัตนปัญญา (2528) ช่วยเน้นย้ำความสำคัญของการปลูกฝังวิจารณญาณ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน การส่งเสริมความศรัทธาจึงควรมุ่งให้บุคคลสามารถแยกแยะระหว่างการใช้วัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกับการหลงเชื่อจนเกิดความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน หรือการตัดสินใจ ขณะเดียวกันยังอาจมีผลกระทบในทางลบต่อชีวิต ทรัพย์สิน และความเป็นอยู่ หากความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ข้อค้นพบนี้ช่วยสนับสนุนข้อเสนอว่า การพิจารณาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลควรคำนึงถึงทั้งประโยชน์ทางจิตใจและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจริง โดยไม่สรุปว่าวัตถุมงคลเป็นสาเหตุโดยตรงของความสำเร็จหรือความเสียหายโดยปราศจากหลักฐานรองรับ ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของการศึกษาครั้งนี้ที่เห็นว่า การส่งเสริมความศรัทธาต่อวัตถุมงคลควรเปลี่ยนจุดเน้นจากการคาดหวังผลสำเร็จจากสิ่งภายนอกไปสู่การใช้วัตถุมงคลเป็นเครื่องเตือนใจในการรักษาศีล ประกอบกุศลกรรม และพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตาม ควรตรวจสอบรายละเอียดของหนังสือและข้อมูลบรรณานุกรมของผู้เขียนก่อนจัดทำรายการอ้างอิงฉบับสมบูรณ์

โดยสรุป การพิจารณาความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักพระพุทธศาสนาควรให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลระหว่างศรัทธา วัฒนธรรม และปัญญา วัตถุมงคลสามารถมีคุณค่าในฐานะเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและสัญลักษณ์ทางศาสนาได้ แต่ไม่ควรถูกยกระดับให้เป็นสิ่งทดแทนการกระทำที่ถูกต้องหรือเป็นเครื่องรับประกันผลสำเร็จในชีวิต การส่งเสริมความเข้าใจดังกล่าวจะช่วยให้พุทธศาสนิกชนสามารถรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของวัตถุมงคล พร้อมทั้งลดความเสี่ยงจากการหลอกลวง การแสวงหาประโยชน์ และการพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากเกินไป อันเป็นแนวทางในการส่งเสริมความศรัทธาที่มีเหตุผลและเอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและยั่งยืน

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและลักษณะความเชื่อต่อวัตถุมงคล ศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลตามหลักศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลเป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ และความต้องการความมั่นคงทางจิตใจของคนไทย โดยวัตถุมงคลมีบทบาทเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สัญลักษณ์ทางศาสนา และสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ในสังคมร่วมสมัย ความเชื่อดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงตามอิทธิพลของสื่อดิจิทัลและการขยายตัวของพุทธพาณิชย์ ส่งผลให้วัตถุมงคลมีสถานะทั้งในฐานะสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและสินค้าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน การโฆษณาอวดอ้างอิทธิปาฏิหาริย์ การปลอมแปลง และการแสวงหาผลประโยชน์จากความเชื่อ อาจนำไปสู่ความงมงายและการละเลยการพัฒนาตนเอง ผลการศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาพบว่า ศรัทธา 4 ประการ ได้แก่ กัมมสัทธา ความเชื่อในกฎแห่งกรรม วิปากสัทธา ความเชื่อในผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิสัทธา ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคต เป็นหลักสำคัญที่ช่วยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ การกระทำ และความรับผิดชอบของบุคคล โดยศรัทธาที่ถูกต้องควรประกอบด้วยสติและปัญญา และนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม มิใช่การยึดถือความเชื่อโดยปราศจากเหตุผล เมื่อวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลตามหลักศรัทธา 4 พบว่า สามารถจำแนกประเด็นสำคัญได้ 3 ด้าน ได้แก่ ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ความเชื่อด้านไสยศาสตร์หรืออิทธิปาฏิหาริย์ และพุทธพาณิชย์ที่สัมพันธ์กับค่านิยมร่วมสมัย วัตถุมงคลอาจทำหน้าที่เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและส่งเสริมการทำความดี แต่หากผู้ศรัทธามุ่งหวังผลสำเร็จจากอำนาจภายนอกโดยละเลยเหตุปัจจัยและการกระทำของตนเอง ย่อมเสี่ยงต่อการเบี่ยงเบนจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ข้อค้นพบเชิงวิชาการของการศึกษานี้คือ การประยุกต์ใช้หลักศรัทธา 4 เป็นกรอบวิเคราะห์ช่วยให้เข้าใจความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในมิติทางศาสนา วัฒนธรรม จิตใจ และเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้ส่งเสริมความรู้เท่าทันความเชื่อ การป้องกันการหลอกลวง และการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรมและความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนใช้วัตถุมงคลเป็นเครื่องเตือนใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ควบคู่กับการใช้สติปัญญาและการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ ความศรัทธาที่เหมาะสมควรเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตน มิใช่สิ่งทดแทนการลงมือกระทำความดีตามหลักพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการต่าง ๆ โดยการปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

2. การวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้กับหน่วยงานในทางพระพุทธศาสนา เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ความศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาควรมีการเผยแผ่ในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงทดลองในชุดรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์กัมมศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2. ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมกับผู้ที่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์วิปากศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

3. ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณในชุดรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตถาคตโพธิศรัทธาต่อวัตถุมงคลในสังคมไทยร่วมสมัยตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2538). *เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น มหาสารคาม.* ปรีดาการพิมพ์.

จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร. (2528). *สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย.* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เดือน คำดี. (2541). *ศาสนศาสตร์.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. (2541). *จิตวิทยาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 2).* มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

เทพย์ สาริกบุตร. (2503). *พุทธาภิเษกพิธี.* อุตสาหกรรมการพิมพ์.

ป. รัตนปัญญา. (2528). *สอนเด็กไม่ให้เชื่อโชคลางของขลัง.* โอเดียนสโตร์.

ประเทิน มหาขันธ์. (2534). *ศิลปะการสักลาย.* โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ปิ่น มุทุกันต์. (2537). *มงคลชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ 5).* สำนักพิมพ์คลังพิทยา.

พงศ์พันธุ์ รัตนกุล. (2563). *ศรัทธาและความเชื่อในพระเครื่อง: พลังทางจิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.